Разил Вәлиев
Гїрләвек

Балалар өчен шигырьләр

КАЗАН
«МӘГАРИФ» НӘШРИЯТЫ
2005

УДК 821.512.145-1-93
ББК 84(2Рос=Тат)-5
В97

Рәссамы *ДИЛӘРӘ НӘҮРУЗОВА*

Вәлиев Р. И.
Гөрләвек: Балалар өчен шигырьләр / Разил Вәлиев.— Казан: Мәгариф, 2005.— 63 б.: рәс. 6-н.
ISBN 5-7761-1512-4

ISBN 5-7761-1512-4
© «Мәгариф» нәшрияты, 2005
© Бизәү. «Мәгариф» нәшрияты, 2005

Шагыйрь күңеле балада

Сабыйлар яратып укырлык шигырьне балалар үзләре шәбрәк язалар, ди Разил Вәлиев. Шулайдыр. Чөнки балалар бер-берсенең күңел дөньясын өлкәннәргә караганда яхшырак беләләр. Янә дә алар бездән ихласрак, самимирәк, дөньяны ничек бар шулай: әйбәтне әйбәт, начарны начар итеп кабул итәләр. Әмма шунысы бар — һәр бала да шигырь язмый, күңелендә шигырь йөрткән шигъри җанлылар гына, кулына каләм алып, хис-тойгыларын, уй-фикерләрен шигъри калыпка сала. Андыйлар олыгайгач та балачак дөньясыннан китә алмыйлар, күңелләре белән мәңгегә сабыйлыкта калалар...

Әгәр дә Разилнең тормыш юлына күз салсак, бер закончалыкны күрәбез. Ул һәрвакыт балалар янында. Озак еллар «Ялкын» журналында эшләве очраклы хәл түгел. Бүген дә әлеге журналдан аерыла алмый, дөнья халыкларының әкиятләрен рәссам Т. Хаҗиәхмәтов белән бергәләп балаларга сөйләп тора. Җиде ел дәвамында туган төбәге Түбән Кама районы укучыларының иҗатын барлап, бәйге-конкурслар оештыра. Ел саен кырыкка якын бала Разил абыйларының махсус бүләгенә лаек була. Күптән түгел генә шул балаларның шигырь, хикәя, рәсемнәрен туплап, «Иң яхшы бүләк» исемле бик матур китап бастырып чыгарды. Мондый эшне бары тик балаларны ихлас яратучы, аларның иҗатын күрә һәм зурлый белгән кеше генә эшли ала. Китапка язган кереш сүздә Разил: «Якты дөньяга килгән һәрбер бала нәрсәгәдер сәләтле була. Үз вакытында шул баланың талантын күреп алып, аңа ярдәм кулы сузу, «иңнәренә» канат кую — инде олыларның эше»,— ди. Әйе, талантлы балаларга иҗат канаты бүләк итү Разил өчен мавыгу гына түгел, ул аның киләчәк буын турында тирәнтен уйлап эш йөртүе, милләт язмышы турында кайгыртуы.

Шагыйрь исемен йөрткән кеше балаларга шигырь язарга тиеш дип, шагыйрь үзен мәҗбүр итеп интектерми: җанында барын, күңелендә туганын яза яки үзенә ошаган шигырьләрне, башка халыклар теленнән ана телебезгә күчереп, сабыйларыбызга бүләк итә. Разилнең балалар өчен язганда бала булып кыланмавы ошый миңа. Алар белән шагыйрь җитди шигъри телдә сөйләшә:

Очар вакыт җиткән. Кошлар да бит
Утырмыйлар мәңге ояда...
...Аннан безгә җан җылысы күчсә,
Бездән күчсен җылы дөньяга.

Болар, әлбәттә, өлкәнрәк сыйныф укучыларына атап язылган юллар. Ә нәниләргә әйтәсе сүзләрен Разил оныгы Җәмилә белән киңәшеп язадыр. Күз тимәсен, талантлы оныгы үсеп килә шагыйрьнең. Бүтән балаларның да оныгы кебек булуларын тели Разил.

Туфан Миңнуллин

Уенчыклар

Уенчыклар алып кайтты
Әти миңа кибеттән.
Хәзер инде урам буйлап
Машина белән үтәм.

Болыннарга чыгыйм дисәм,
Ярсу чаптар атым бар:
Бар малайлар яланаяк
Минем арттан чапсыннар.

Кеп-кечкенә өстәлем бар,
Бар минем урындыгым...
Почмактагы шкафыма
Тутырам барын-югын.

Машинама бар гаражым,
Ансын үзем ясаган.
Гараж кырыена терәп,
Шакмаклардан йорт салам.

Әти әйтә: «Уйна, улым,
Әле, — ди, — уйнар чагың...
Ләкин син бит егет кеше,

Кара, — ди, — үсү ягын.

Үскәч, булыр зур машинаң,
Аннан олы гаражың...
Онытылыр уенчыклар,
Уйчанланыр карашың...»

Инде күптән хыялланам
Әти кебек үсәргә.
Зурайсын иде йодрыклар
Йөри торгач кесәдә.

Үзем белән үссен иде
Күлмәгем, чалбарым да.
Үсеп узып китәр идем
Дусларымның барын да.

Ир-егет булып җитешсен,
Үссен дә малай чагым...
Үзем белән бергә үссен
Бар булган уенчыгым.

Хыялый Мияубикә

Хыяллана Мияубикә —
Төннәр йокысыз үтә.
Өйдә тамак туймый хәзер...
Ашар нәрсә тик күктә.

Төн житкәч, йөзеп чыгалар
Күккә маймыч-йолдызлар.
Күзләре күктә песинең...
«Таң атып, эшне бозар...»

Авыздан суны китерә
Бер йомарлам сары май:
Күктәге айны ашарга
Ничек табарга соң җай?

Түбәгә үк менеп баса,

Тик буй һаман җитми шул...
Тешләр — пычак, тәпиләрен
Кармак кебек итмеш ул.

Тау буена болыт булып
Агыла сөт елгасы.
Барыр иде — маэмайлар күп,
Ятасы да еласы.

Җиргә кире төшә песи,
Бүген тагын тамак ач.
Нигә ул май һәм маймычлар —
Күккә баскыч булмагач?

Елаудан үзе туктады

Будильник та уянмаган,
Йоклый әле кояш та.
Ә ул елап уяна да
Бөтен өйне уята.

Әби торып сөя көн дә,
Әкият сөйләп юата.
Аның әкиятен тынлап,
Көлә-көлә таң ата.

Ә ул елый, һаман елый,
Һәр кич елый, һәр иртә.
Шулай итеп, озын көннәр,
Айлар һәм еллар үтә.

Мәңге көләч булмас, ахры,
Бу, диләр, Көлмәсбикә.
Көлдерә торган даруны
Табиблар бирмәс микән?

Дару да ярдәм итмәде,
Конфеттан да юк файда.
Елаудан үзе туктады...
Әйтимме сере кайда?

Ул бит хәзер апа булды,
Толымы иңгә җитә.
Хәзер үзе сеңлесенә
Әкият сөйли һәр кичтә.

Ни өчен?

Барысын беләм:
Кыш — чана шуар өчен,
Җәй — бәбкә куар өчен,
Яз — көймә ясар өчен,
Көз — алма ашар өчен,
Су — тәнне пакьләр өчен,
Ай — җирне саклар өчен...
Тагын, тагын әллә ниләр
Әллә нәрсәләр өчен...
«Дүрт»ле белән «биш»ле алу —
Әни яратсын өчен.
Белмим менә «ике»леләр
Һәм «бер»леләр ни өчен?

Хуш, иске ел!

Иң зур рәхәте дөньяның —
Очып төшүләр таудан!
Бу карлар болыттан түгел,
Йолдыздан ахры яуган.

Егылсаң, кереп чумасың:
Ак кар әйтерсең күбек.
Иге дә юк, чиге дә юк —
Безнең хыяллар кебек.

Бу карлар бит иске елның
Яңа елга бүләге.
Иске елның ак карында
Шуып калыйк, кил әле!

Гөрләвек

Язын кайда уйнасаң да
Гөрләвек очрап тора.
Аяклар да, әллә нишләп,
Шул якка таба бора.

Ничә тапкыр вәгъдә бирдем,
Бүтән, дип, шапшак булмам.
Шапшак булмам,
Гөрләвекне
Алсагыз әгәр юлдан.

Өйдәге диңгез

Эштән кайткач,
Әти әйткән:
«Каян килде
Бу диңгез?
Моңа кадәр
Коры җирдә
Тора иде
Өебез.

Су эчендә
Өстәл, диван,
Зур шкаф утрау кебек.
Монда давыл
Булган, ахры,
Бөтен җирдә
Ак күбек».

Әни күп уйлап тормаган,
Елмаеп болай дигән:
«Диңгез түгел,
Бу, әтисе,
Кызыбыз
Юган идән».

Үпкәләгән

— Ник елыйсың,
Әйтче, Алмаз?
Күп еласаң,
Яшең калмас.

Күрсә көләр
Кешеләр дә, —
Әниең бит
Күршеләрдә.

— Бәләкәй,— дип
Алдадылар,
Кунакка да
Алмадылар.

Зурмы әллә
Безнең өстәл?
Тулмагандыр
Әле өч тә.

Урындык та
Шунда китте.
Аңа әле
Бары ике...

Калды бары
Иске диван.
...Безнең күрше
Кунак җыйган.

Әнкәй әйтте:
«Аны дәшмик...»
Юкса миңа
Алты яшь бит.

Кояш кебек

Тышта суык,
Яңгыр ява.

Бабай әйтә:
«Начар һава».

Күктә ай да,
Йолдыз да юк.
Барыбызның
Күңеле боек.

Сеңлем дә
Йөзен чытты.
Шулчак кинәт
Кояш чыкты.

Әниебез
Кайтты, көлеп.
Аның йөзе
Кояш кебек.

Йокла, энем!

Йокла инде, энем, йокла инде,
Син йокласын, диеп, кояш сүнде.
Йокла, энем, йокла инде...
Озын юлллар үтеп, йокы килде.

Йокла, энем, йокла, күзләрең йом,
Йокы бит ул шундый кызык уен —
Йолдыз керер төшләреңә,
Күзләрең йом, тик ят, дәшмә генә.

Йокла, энем, таңга кадәр йокла,
Кайгырма син урам өчен юкка.
Төне буе явар ак кар,
Урамыңны Кар бабаең саклар.

Барысын да яратам

Футболга барган чакта
Әтиемне яратам.
Тәмләп-тәмләп ашаганда
Әниемне яратам.

Абыемны ачуланса,
Мин апамны яратам.
Дәрес хәзерләгән чакта
Абыемны яратам.
Күрше малае кыйнаса,
Әбиемне яратам.
Әкият сөйләгән чагында
Мин бабамны яратам.
Өйгә озак кайтмый торсам,
Барысын да яратам.

Минем сеңлем

Аша, дисәң, ашамый,
Кашыгын атып бәрә.
Ачулансаң тыңламый,
Тагын елап җибәрә.

Утыр, дисәң, утырмый,
Эшлә, дисәң, эшләми,
Урын җыймый, бит юмый,
Чистартмый ул тешләрен.

Ләкин аның турында
Чыгара күрмә гайбәт.
Көндез генә начар ул,
Йоклаганда бик әйбәт.

Курыкмыйм

Сыртына капчыклап
Маймыллар төягән, —
Шулай да барыбер
Курыкмыйм дөядән.

Курыкмыйм жирафтан,
Курыкмыйм филләрдән.
Фил борын күтәрсә,
Мин көлеп җибәрәм.

Әнием шаярта:
«Әгәр, — ди, — карышсаң,
Тотар да йотар, — ди, —
Менә бу арыслан».

Тамчы да курыкмыйм!
Әйтегез, кем курка?
Бергәләп барырбыз
Иртәгә циркка.

Тегермән

Әбинең туган көненә
Бүләк иттек тегермән.
«Хәзер кофе тарттырырга
Кибеткә барып йөрмәм, —

Дип сөенә әбиебез, —
Мәшәкатьтән котылдым».
Әби күршегә кергәч,
Тегермәнгә тотындым.

Әй тарттырам чикләвекне
Кабыгы-ние белән.
Әйләнеп тора тегермән,
Мин шатлыгымнан көләм.

Тарттырдым мин бәрәңге дә,
Тарттырдым кишер, кыяр...
Мин тарттырган нәрсәләрне
Ашаса, фил дә туяр.

Тарттырдым мин борыч, суган,
Тарттырдым мин алманы.
Өебездә тарттырмаган
Бернәрсә дә калмады.

— Син тарттыңмы? —
диеп, әби
Аһ-уһ килде, шаккатты...
...Әйе, әйе, үзем тарттым,
Колакны әби тартты.

Санарга өйрәнгәндә

Берәү, икәү, өчәү, дүртәү...
Ун бармак миндә бары.
Бабай ничек саный икән? —
Юк аның бармаклары.

Әни сөйли: «Аның да, — ди, —
Бар иде бармаклары.
Кулсыз калдырган бабаңны
Снаряд ярчыклары.

Исәбенә чыгарлыкмы
Ул алган һәм кушканның?!
Ничә шәһәрне алган ул,
Кырган күпме дошманны.

Шартлаткан ничә танкны,
Җимергән ничә дзот?!
Куып барган дошманнарны,
Күп тау, елгалар узып.

Саный китсә, бабаңның, — ди, —
Санар нәрсәләре күп...
Ике кулыннан язса да,
Утырмый ул яшь түгеп.

Көрәшкән ул җирдә тормыш
Булсын өчен түгәрәк.
Шуңа аның урыны да
Безнекеннән түрдәрәк».

Берәү, икәү... Миңа биш яшь...
Санар нәрсә җирдә күп...
Җитмеш яшь тула бабайга...
Киләм саннар өйрәнеп.

Бармакларым унау минем,
Ун саны бит түгәрәк.
Бабай җиңгән дошманнарны
Саныйк, әйдә, бергәләп.

Өч рәсем

Кулга буяу алдым да
Кәгазь куйдым алдыма.
Ясадым мин сары баш,
Юк, баш түгел лә — кояш.

Урап алды кояшны
Чәчәк-үлән, кош-кортлар,
Үсеп чыкты урманнар,
Үсеп чыкты зур йортлар.

Кулга буяу алдым да
Кәгазь куйдым алдыма.
Ясадым алтын кояш,
Кояш түгел лә, ул — баш.

Ясадым аннан күзләр,
Ике кул, авыз-борын.
Ясап куйдым комбайн,
Ясадым басу-кырын.

Аны күрү белән үк
Урап алды кешеләр,
Күбәләкләр, тургайлар,
Таудай биек көшелләр.

Кулга буяу алдым да
Кәгазь куйдым алдыма.
Ясадым тау. (Тау түгел,
Кырын ятучы ялкау.)

Кояш инде көлмәде,
Беркем якын килмәде.

Тәрбияле малай

Урам буйлап сыер кайта,

Юаш та кебек үзе...
Сыер усал булмаса да,
Усал кебек мөгезе.

Әй ашыга, му да му, ди,
Әйтә бугай: «Сөтем му-ул.
Кемнең сөт эчәсе килә —
Тизрәк бирсен миңа юл».

Юл бирмәсәң, уйлап тормас,
Ай-һай очлы мөгезе.
Юлны иңләп сыер кайта,
Юаш та кебек үзе.

Сөте тәмле, мае тәмле,
Тел йотарлык каймагы.
Мөгезеннән куркып, Азат
Менде-китте коймага.

Кызлар көлде.
Ул кычкырды:
«Мин куркак түгел алай.
Мин бит сыерга юл бирдем,
Мин — тәрбияле малай».

Хат

Күрше малае Әхәт
Язган миңа шундый хат:
«Җилләттем, — дип, —
абзарны,
Карап кайттым базарны,
Су буена алып төштем
Үрдәкләрне, казларны».

Их Әхәт, Әхәт, Әхәт,
Яшисеңдер син рәхәт.

Шушындый хат яза диме
Малай кеше кызларга?

Миңа түгел, син бу хатны
Яздың мәллә казларга?

Кемнеке?

Кычкыралар, сугышалар —
Әйтерсең мәхшәр купты.
Ике малай бүлә алмый
Түп-түгәрәк бер тупны.

Берсе әйтә: «Минеке!» — ди,
Икенчесе: «Минеке!»
Шулай тарткалаша торгач,
Ярты көннәре үтте.

Әтиләре чыккан иде —
Әтәчлекләре очты!
«Минеке» дә «минеке» дип,
Тарталар хәзер пычкы.

Карга белән кәҗә

(Мәсәл)

Шулай көннәрдән бер көн
Әтәч кураен тарткач,
Кызарып кояш баткач,
Малайлар йокларга яткач,
Безнең ишегалдына
Бер әмер килеп җиткән —
Җирдәге бар җан иясе
Укырга тиеш икән:
Бәтиләр дә,
Әтиләр дә,
Җәйрәннәр дә,
Сыерлар да,
Сарыклар да,
Симезләр һәм
Арыклар да,
Мөгезлеләр,
Мөгезсезләр,

Бәләкәй һәм
Зур күзлеләр,
Канатсызлар,
Канатлылар, —
Бөтенесе
Тезелешеп,
Әй атлыйлар,
Әй атлыйлар,
Эчтән генә
Кабатлыйлар,
Уйнамыйлар,
Тик ятмыйлар,
Ятлыйлар да
Гел ятлыйлар.

Иң акыллы кош карга,
Җыелып беткәч бар да,
Рәт-рәт итеп бер-бер артлы
Утыртып куйган карга.
Сыер тотынган күшәргә,
Бозау бозны яларга,
Ә бәрәннәр дер калтырый —
Суык икән аларга.

Укытучы — ала карга
Кычкыра бит:
— Кар да кар,
Мондый мәктәп,
Әйтегезче,
Тагын кайсы җирдә бар?
Бүгеннән сез буйсынасыз
Бары миңа — каргага.
Әлифбаны белүчеләр
Бармы сезнең арада?
Сүзләрнең барын ятлагыз,
Минем арттан кабатлагыз:
— Ар-ар-ар,
Кар-кар-кар,
Тар-тар-тар, —
Мондый мәктәп,
Әйтегезче,

Тагын кайсы жирдә бар?
Тотынган болар ятларга,
Әлифбаны кабатларга:
— Кыт-кыт! — килә бер тавык,
— Мә-мә! — ди кара сарык,
— Иhа-hа! — ди алаша.
Менә сиңа тамаша —
«Гъ»ны дөрес әйтмисең, дип,
Ата казлар талаша.
Кычкырып куйгач карга,
Тынычланганнар бар да,
Куян кишер кимергән,
Мәче сөтне ялаган —
Дәрес шулай үтеп киткән,
Башлаганнар яңадан.

Карга дәшкән кабаттан:
— Кайсыгыз белә яттан,
Әйтегез минем арттан:
— Ар-ар-ар,
— Кар-кар-кар,
— Тар-тар-тар,—
Укый-яза белә торган,
Арагызда кем соң бар?
Бахбай чәчен тараган,
Маэмай җиргә караган.
Шул чагында, керт-керт басып,
Кәҗә чыккан арадан:
— Ми-и-ин! — диеп аваз салган,
Барчасы өнсез калган.

Әй сөенгән соң карга
Телен аңлаучы барга.
Сөенгән сыер-сарык,
Үрдәк-казлар һәм колын, —
Аларга хәреф түгел,
Кирәк печәнле болын.

Шул көннән бирле менә,
Ялгышмыйча бер көн дә,
Карга — агач башында,

Кәҗә — аның каршында,
Хәрефләр кабатлыйлар,
Әлифбаны ятлыйлар:
— Ар-ар-ар,
— Кар-кар-кар,
— Тар-тар-тар...
— Ми-и-ин!
Укымышлылык ягыннан
Җирдә кем бар
Миңа тиң?
— Ми-ми-мин! Ми-ин! Ми-ин!

Әле хәзер дә карга
Кәҗә белән чын әшнә.
Бары өч хәреф өйрәнгән —
Җитсә дә йөз ун яшькә.

Инде шактый сөйләдем,
Тукталып торыйк, ярый...
Кәҗә хәленә килгәндә...
Һаман сакаллы сабый.

Песи төш күргән

Мич башында йоклаганда,
Песи гаҗәп төш күргән.
Төшендә ул Африкада
Арыслан булып йөргән.

Теләсә кемнең өенә
Шакымый гына кергән.
Кемгә керсә дә, урынны
Биргәннәр аңа түрдән.

Арыслан караватында
Кичен йокларга яткан.
Төшендә ул мич башына
Кире әйләнеп кайткан.

Шул чагында песиебез
Куркып уянып киткән.

Песиме ул, арысланмы —
Әле дә белми икән.

Кикрикүк!

Йоклый әле бөтен кеше,
Тәмле-татлы төш күреп...
Безнең әтәч уянган да:
— Кикрикүк тә кикрикүк!

Койма өстенә кунган ул,
Бар көченә кычкыра.
Әйтерсең мине уята,
Әйтерсең зур эш кыра.
Кикрикүк, ди, тиз кир-рәк, ди,
Укуга, ди, соңлама,
Белми
Минем укыганны
Икенче сменада.

Мәҗлес

Әтәч коймага кунган,
Мәҗлес җыймакчы булган.

Утыра кунак көтеп,
Тәлинкәдә — бер бөртек.

Җыелганнар тавыклар,
Караганнар савытка.

Ә савытта — бер ярма,
Кикрикләре кабара.

Тавык явы башлана,
Әтәч алга ташлана.

Узып унбиш өтекне,
Чукып ала бөртекне.

Үзе шундый сөенә,

Җырлый «Сарман» көенә.

Тәлинкәсе бушын буш,
Тик чыкмады, ди, сугыш.

Кысла

Безнең буа кысласы —
Күлмәк тегү остасы.
Бар балыклар шуңа йөри, —
Оста инде, кыскасы.

Балыкларның күлмәге
Көмештән дә алтыннан.
Миңа шундый күлмәк тек, дип,
Күпме йөрдем артыннан.

Күчмәс микән ательега,
Әллә инде кыстасы?
Балыкларны ташлап китмәс —
Ул бит буа кысласы.

Йокы чүлмәге

Урман белән йөнтәс аю,
Күрәсең, игез балалар:
Озын кышны уздырырга
Бергә йокыга талалар.

Урман кышны төшендә дә
Аягүрә каршы ала.
Аю тын гына үрмәли
Җып-җылы өненә таба.

Көзге кояшның нурлары
Уйнаса да бакчаларда,
Ерганаклардагы сулар
Элеккечә аксалар да, —

Үз вакытын белеп, агачлар

Берәм-берәм яфрак коя.
Йокы алдыннан аю да
Ялкау гына иснәп куя.

Шаян җил

Җил шаяра, җил котыра,
Күгәрчен кебек гөрли, —
Орчык алып утыра да
Көн буе җебен эрли.

Кабасына болыт элгән,
Эрли дә эрли шуны.
Ак булсын, ди, пакь булсын, ди,
Кыш бабасының туны.

Кыш

Чаналар чаба тауларда,
Сизелми көн үтүе.
Баш очында болыт йөзә —
Әйтерсең каз көтүе.

Жир өстендә — каз өмәсе,
Оча көн-төн мамыгы.
Күкнең зәңгәр болынында
Казларның үсә агы.

Дөнья көләч. Тик яз җиткәч
Елар ул яшен түгеп...
Ә бүген, кырларга чыгып,
Бары җил елый кебек.

Тизрәк кил

Тизрәк кил безгә, җылы яз,
Тизрәк-тизрәк кил!
Куяннар туңып беткәндер,
Иссен җылы җил.
Урманда бит

Җылы өй дә,
Җылы мич тә юк.
Куяннарның әбиләре
Бәйләми оек.

Тизрәк кил безгә, җылы яз,
Тизрәк-тизрәк кил!
Чыпчыкларга җырлар өйрәт,
Уйна, сайра, көл.
Урманда бит
Пешермиләр
Түгәрәк калач.
Песнәкләрнең туннары юк,
Тамаклары ач.

Тизрәк кил безгә, җылы яз,
Тизрәк-тизрәк кил!
Балыкларны коткар берүк, —Боз астында күл.
Чәчәкләр белән күмелсен
Без яшәгән ил.

Тизрәк кил безгә, җылы яз,
Тизрәк-тизрәк кил!

Язгы урман

Җил зәңгәре сеңгән карга —
Күк үзе көнләшерлек!
Ак каеннарның күзенә
Күренә тик яшеллек.
Бар агачлар караганнар
Көзгедәй күлләвеккә.
Алтын кояш нур җебеннән
Аларга күлмәк тегә.

Кояш нигә сөенгән?

Май кояшы күктән көлеп карый,
Май кояшы нигә сөенгән?!

Агачлар да, бәйрәм көткән кебек,
Яшел киеменә киенгән.

Җырлый кебек хәтта тургайлар да:
«Бәхетле, дип, безнең замана».
Күктән кояш үзе ява төсле,
Яңгыр тамчылары тамганда.

Июнь булып, хәтта июнь ае
Май аена карап көнләшә.
...Май кояшы, һәр өй саен кереп,
Кешеләргә шатлык өләшә.

Май кояшы күктән көлеп карый,
Май кояшы бүген сөенә.
Урамнарда бүген шатлык кына,
Күңелләрдә дәртле көй генә.

Урманда

Җәйге урман — гөлләр иле,
Чәчәкләр патшалыгы.
Кызыл җиләк булып пешә
Урманның һәр шатлыгы.
Усал булсаң, ул да усал:
Һәрбер ботагы — камчы.
Ә дус булсаң, кочак ача
Урманның һәр агачы.

Гөлҗимеш

Яшел яфрак арасында
Ут төсле кызыл җимеш.
Иң беренче үзем күрдем —
Бу җимеш — минем өлеш.

Кулым гына сузган идем —
Тешләп алды гөлҗимеш.
Аны утыртучы гына
Өзәргә хаклы, имеш.

Бигрәк усал гөлҗимеш.

Безнең күңел — янар учак

Җилкәдә — поход биштәре,
Күңелдә — серле уйлар.
Безнең хыял, шатлык эзләп,
Дөньяны мең кат буйлар.

Без — табигать балалары,
Безнең бәхетле чаклар...
Җир өстеннән төнне куып,
Дөрләп янар учаклар.

Каршылар безне урманнар,
Озатып калыр кырлар.
Юлдаш булыр мәктәпләрдә
Өйрәнгән дәртле җырлар.

Без — кояш балалары

Туган якта куәт җыйгач
Китәрбез әле ары.
Күзләр күктә: әйтерсең без —
Очар кош балалары.

Күңелләр — ярсу дулкындай,
Күренми хәтта яры.
Диңгезгә җитми тынмабыз,
Без — Идел балалары.

Җирдә туып үссәк тә без,
Хыяллар гел югары.
Алсу битләр — ал кояштай,
Без — кояш балалары!

Максат

Җир гизәрсең,
Йөрәгеңдә саклап
Илгә биргән антың.

Кабызырсың
Домна мичләрендә,
Мартеннарда ялкын.

Зәңгәр күктә,
Гел үзенә дәшеп,
Якты йолдыз балкыр.
Ракеталар
Алып китәр сине —
Сызылып калыр ялкын.

Киләчәктә,
Түрдән урын биреп,
Данга күмәр халкың.
Күңелеңдә
Булса
Ил кабызган
Мәңге сүнмәс ялкын.

Туган ягым

Ашкын җилләр юлга дәшә,
Ялы тузгый колынның.
Тал кызлары ярга ятып
Юа яшел толымын.

«Хуш киләсез!» — дигән кебек,
Тиен җиргә сикерә.
...Мин бәхетле, туган ягым,
Сине сөйгәнгә күрә.

Сентябрьне көткәндә

Үз итте безне елгалар,
Эшкә дәште басулар.
Ил гизсәк тә, йөрәкләрдә
Басылмады ярсулар.

Чәчәк җыйдык, гөмбә җыйдык,
Ял иткәндә урманда,

Булыштык без абыйларга,
Җәен иген урганда.

Вакыт таптык уенга да,
Яндык кояш нурында.
Тизрәк барып мәктәпләргә
Сөйлик шулар турында.

Каршы алыр укытучы,
Каршылар сыйныфташлар.
Көмеш авазлы кыңгырау
Тәүге дәресне башлар.

Гел елмаер безгә кояш,
Баш тыгып тәрәзәдән.
Китәрбез белем иленә —
Таныш түгел эзләрдән.

Сәгать

Яз аеның бар серләрен
Тамчылар гына белә.
Бал кортлары ниләр сөйли? —
Сорармын әле гөлдән.

Ни әйтергә тели икән? —
Чишмә көн-төн чылтырый.
Чишмә, ахры, кешеләргә
Бәхетле язмыш юрый.

Их беләсем килә минем
Урманның ни уйлавын.
Җитмеш ел гомер юрады
Күке тавышы тагын.

Җитмеш ел! — Минем киләчәк
Гомерем шундый озын!
Димәк, җитмеш җәй, кыш һәм көз,
Димәк, бар җитмеш язым.

Вакыт әйтте: «Гомер узар,

Көннәр бит тормый туктап.
Ашык, ашык!» Вакыт сүзен
Кабатлый сәгать: — Тик-так.

Соңгы кыңгырау

Алда безне күпме юллар көтә...
Бәхетләргә, диләр, юл урау.
Шул турыда искә төшергәндәй
Яңгырады соңгы кыңгырау.

Бәхет кайда? Китаплардан укып,
Бу сорауга җавап тапмадык.
Бәхет эзләп, илләр, җирләр кичтек,
Хыял тулпарына атланып.

Бөтенесен искә төшерде күк
Кыңгырауның моңлы тавышы...
Шушы мәктәп, шушы класс безгә
Күпме якын дуслар табышты.

...Малайлар да бүген әллә ничек —
Сүз әйтсәң дә оялып кызара...
Сагынырлар, хат юлларлар әле
Чәч толымын тарткан кызларга.

Кызлары да әллә нишләгәннәр —
Менә-менә тора еларга...
Укытучы гына елмая гел,
Гаҗәпләнеп үткән елларга.

«Болары да олы юлга чыга,
Җан җылысы күчкән аларга...»
Һәр кыңгырау саен яшәрә күк,
Тик, нигәдер, чәче агара...

Очар вакыт җиткән. Кошлар да бит
Утырмыйлар мәңге ояда...
...Аннан безгә җан җылысы күчсә,
Бездән күчсен җылы — дөньяга!

Алда безне олы юллар көтә...
Бәхетләргә, диләр, юл урау.
Урау юллар турыланыр әле —
Алга дәшә соңгы кыңгырау!

Ай

Зәңгәр күктә йөзеп йөри
Түм-түгәрәк сары Ай.
Бу — ай түгелдер шикелле,
Бу — йомарлам сары май.

Үтә көннәр, уза төннәр —
Күзгә күренеп кими Ай.
Айны кемнәр ашый икән?
Ай түгел лә... бу бит — май.

Әле һаман уйлап йөрим:
«Кая китә соң бу Ай?»
Чоланда бер тычкан яши,
Айны шул ашый бугай.

«Ике»ле

Бүген иртә таңнан бирле
Әти ачулы һаман:
— Кичә «ике»ле алгансың,
Нәрсә булды, Рамазан?!

Елый язып әйттем аңа:
— Гаепле, — дип, — икегез,
Мин берүзем нишли алам?
Сез бит эштә идегез.

Моңа кадәр мәсьәләне
Чиштем әнидән сорап.
Дәрес хәзерләргә, әти,
Бүген бит синең чират.

Әбиебез карт шул инде...
Кызганмыйсыз да аны.
Кичә, күпме тырышса да,
Әби «ике»ле алды.

Кемнең эте юк?..

Кемнең эте юк —Кулын күтәрсен.
Этең булмагач,
Такси көтәсең.

Әйдә ку, шофёр,
Юллар туп-туры.
Болгасын такси
Төтен койрыгын.

Каршыга чаба
Бөтен багана...
Ә мин күз йомып
Очам таганда.

Балыкчы

Яр буе тулы халык.
Кармакка капмый балык.
Суалчаннар да симез...
Балыгын бирми диңгез.

Нишләтик бу диңгезне?
Тыңламый безнең сүзне.
Калмады тамчы түзем, —
Сукалап ташлыйк үзен.

Сукалап чәчик арыш,
Үссен ул илле карыш.
Шаккатсын бөтен балык,
Нишләгән, дип, бу халык?..

Апрель

Кышка тигән, ахры,
Кояш нуры — камчы.
Күзләреннән әнә
Сытылып чыккан тамчы.

Көмеш тояк — апрель
Чабып килә каршы.
Туктап үлән эзли —
Ап-ак карны ашый.

Канат

Яңгыр төяп килде безгә
Зәп-зәңгәр болыт.
Чыңлады тамчылар,
Көмеш кыңгырау булып.

Яшелләнеп, буразнада
Тишелде иген.
Игенче карт җиргә карап
Иелгән бүген.

Як-ягына күз сала ул —
Матур бар тирә,
Туган як җире күңелгә
Бетмәс көч бирә.

— Саумы, әти! — дип кычкыра
Малае аның.
Үзе инде менеп җиткән
Башына тауның.

Талпына күңел очарга —
Күкләр бик биек!
Ә малае — әтисенең
Канаты кебек.

Куяннар

Таң сызылып килгәндә
Мендек биек тауларга,
Кулларда безнең —
                    капкын,
Исәп — киек ауларга.

Тау итәге — үзәнгә
Келәм җәеп куйганнар.
Шул келәмдә шаярып,
Уйнап йөри куяннар.

Бар дөньяны онытып
Карап тордым аларга.
Күрмәде мине алар,
Якын булса да ара.

Менә соп-соры куян
Башын күтәрде: күрде!
Аннан чабып китте дә
Куаклыкка сикерде.

Маңгаема тир бәрде,
Бөтен тәнем ут кына —
Әй курыктым, куяннар
Эләгер, дип, капкынга.

Оялдым мин шулкадәр
Тимер капкын куйганга.
...Үзем каптым капкынга,
Чапты-китте куяннар.

Чыпчык

Шау чәчәк атты
Безнең алмагач.
Чыпчык җим эзли —
Әллә инде ач?..

Күзәтеп торам
Шушы чыпчыкны:
Оча да оча —
Ачуым чыкты.

Килә дә куна,
Алмый да уйга:
Алмагачның бит
Чәчәген коя.

— Кит моннан, — дим мин,—
Кит, — дим, — шаярма!
Югыйсә безнең
Бозылыр ара.

Куркытмак булып
Алам кулга таш.
Ә ул туктамый,
Чыркылдый тоташ.

— Мин, — ди, — уйнамыйм,
Чүплим кортларны;
Кортларның миннән
Оча котлары.

Кортны кабам да
Ояма очам:
Балаларым тук,
Үсә алмагач.

...Һәм очты чыпчык,
Күккә үк ашты.
Ә мин оялып
Ташладым ташны.

Күпне күргән бүрек
— Бүрек, бүрек, кая бардың?
— Кая булсын, кинога.
— Бүрек, бүрек, сөйлә әле

Նиләр күрдең син анда?

— Әй-лә, шунда, күрсәтәләр
Әллә нинди юк-барны.
Хуҗамның тезе өстендә
Рәхәтләнеп йокладым.

— Бүрек, бүрек, кая бардың?
— Кая булсын, кунакка.
— Бүрек, бүрек, кемне күрдең,
Сөйлә әле шул хакта.

— Әй-лә, шунда, чакырганнар
Әллә нинди юк-барны:
Кәпәч, таяк, эшләпә һәм
Чәчәкле зонтикларны.

Мәсьәлә

— Өч конфет бирермен сиңа,
Мәсьәләне күчертсәң...
— Үзең эшлә. Чишеп булмый,
Кешедән генә күчертсәң.

— Дүрт конфет бирермен сиңа,
Күчерт, булма ла үчле.
— Алай булгач, дүрт конфетка
Өстәрсең тагын өчне.

— Мә, алайса...
— Берәү җитми...
— Бирмәм дә әле көлсәң.
Синнән сорап тормас идем,
Шуларны куша белсәм.

Урман иясе

Агач төбендә
Урман иясе,
Кулында — кишер,

Куян диярсең...

Күзгә яшь килә,
Аптырап торам, —
Кайда чытырман,
Кайда карурман?

Чыжлый пычкылар,
Күмеп җир ямен...
Кайда чикләвек,
Кайда җиләгем?

Кайларга качыйм
Мотор шавыннан?
Җил булып елый,
Сыкрый карурман.

Урман иясе
Утырган төпне
Бульдозер сөреп,
Таптатып үтте.

Башыннан сыйпап
Килә сөясем, —
Табыгыз качкан
Урман иясен!

Төнге экият

Карурманда бер йорт бар,
Колаклары — әрекмән...
Яши анда бер Карчык,
Белмәгәне юк икән!

Өе тулы сер аның:
Кем елаган, кем көлгән,
Кем адашкан урманда,
Кайда яфрак селкенгән...

Аш пешерә, чәй куя,
Түрдә Шүрәле ята.

Кичен бии башлыйлар,
Аш һәм ботка ашыйлар,
Учак ягып гөрлиләр,
Утырмага йөрмиләр.

Шүрәле казан асты,
Кунак килеп чыкмасмы? —
Су анасы, Йорт иясе
Ярата идән астын.

Дуслары күп урманда,
Куян, кош-корт бар анда.

Бик ямансу чакларда
Бара алар — уты сүнгән,
Балалар йокыга түнгән
Тәрәз төбен сакларга.
Шык-шык тәрәз чиртәләр,
Аннан кайтып китәләр...
Әби белән карт Шүрәле
Ялгыз гомер итәләр.

Карурманда бер йорт бар,
Колаклары — әрекмән.
Явыз Карчык һәм Шүрәле
Шул йортта яши икән...

Әкәм-төкәм һәм мин

Үрмәләп, әкәм-төкәм
Ишеккә килеп җиткән:
— Күршеләр ничек яши?
Ә мин көлеп җавап бирәм:
— Күк күкри, яшен яшьни.

Бик моңсу әкәм-төкәм,
Күзеннән сөртә яшен...
— Ник елыйсың, дускаем?
Кем куркытты? —
дип дәштем.

— Кызганам сине,— диде,—
Яшисең япа-ялгыз.
Кайгың булса яшермә,
Яңгыр суында агыз.

Бара торгач үрмәләп
Китерде сиңа юлым.
Картаеп беттем инде,
Күз яше белән тулдым...

Әкәм-төкәм белән без
Чәй кайнаттык, чәй эчтек.
Төне буе сөйләшеп,
Гомерне кабат кичтек.

Җиз самавыр янында
Бушады тулган күңел.
Безгә бүген дөньяда
Берни куркыныч түгел!

Үгез

Капкадан керде үгез,
Оран салды: «Мин — үгез!
Мин яратам үземне,
Сез дә мине сөегез!»

Тәгәрәде савытлар,
Кыт-кыт килде тавыклар:
«Таптар бит карап торсак
Бу әзмәвер, капкорсак».

Кәҗә сакалын селки,
Түтәлдән кишер йолкый,
Теш аралый эндәшә:
«Шул да булдымы күрше?!»

Бер көчек ишек ачып
Чыкты да өрә ярсып:

«Бу үгез — куркак үгез,
Хәзер кача, күрегез!»

Үгез башын селкетте,
Аннан борылып китте.
Мөгрәде: «Бала-чага
Аяк астында чаба!
Сезнең белән, юл куймый,
Бәхәсләшеп тә булмый.
Булмый!»

Ике бабай

Ут чыгарып, базарда
Бәрелде ике маңгай.
Бәрелмәде ике маңгай,
Бәрелде ике бабай.
Берсе идәнгә ауды,
Берсе тотты билбауны.

— Баегансындыр, ай-һай! —
Диде беренче бабай.

— Базар синеке түгел,
Мин дә бит акча түлим.

— Әйдә, алышып карыйк,
Кемнеке булыр сарык?

— Үгездәй булма алай, —
Дигән икенче бабай.

...Әле һаман шул килеш
Кулларына билбау тотып
Көрәшә алар, имеш!

Әтәч

Кикрикләре уттай яна,
Очып килә каршыга,

Йөгерә дә менеп куна
Зәңгәр койма башына.

Койрыклары — төсле фонтан,
Атлап килә хан сыман...
Дөнья матур, кояш көлә,
Әтәч кенә ярсыган.

Көязләнә, ыспайлана,
Гүя карый көзгегә...
Ачыла бар тәрәзәләр,
Сүз артыннан сүз тезәләр:

— Канат кагып очып китәр!
— Түбәләрдән биек үтәр!
— Болытларга барып җитәр!
— Чү, ашыкма, түз генә!

Очмый әтәч болытларга,
Куна койма башына.
«Кикрикүк!» — дип, ул
Дусларын
Уятырга ашыга.

Көтүче

Мин — көтүче. Кәҗә көтәм,
Кулда — чыбыркы.
Чыбыркы тоткан беләкләр
Җаен чыныкты.

Сикерә дә менеп китә
Кәҗә гел өскә,
Коймаларны бәреп керә,
Күрсә кәбестә.

Мин — көтүче, солдат кебек
Һәрвакыт сакта.
Көне буе чаба торгач,
Кичкә аксата.

Тәмле була, татлы була
Чык төшкән үлән...
Ә кичләрен сыйланам мин
Җылы сөт белән.

Кәҗә көтәм. Үзем көтәм
Еллар үтүен.
Үсеп җиткәч тапшырырлар
Сыер көтүен.

Челлә

Тилмерә мескен бозау,
Бар дөнья уттай кызган. —
Кем мине бәйләп киткән?
Гаебем бармы икән?

Бау бәйләп каккан казык,
Йөрмәсен, диеп, азып.

Мөгри бозау: «Му да му!
Үлемемме әллә бу?»

Шәп тә соң!

Үгез бозау урам буйлап
Чабып йөрде, уйнады.
Чабып килде, сөзеп атты
Урамдагы койманы.

Әй сөенде, әй куанды:
Имеш, ул шундый көчле!
Коймада зур тишек калды,
Бер күзле дию төсле.

Бакча буйлап бара үгез,
Үләннән коеп чыкны.
Ә маңгае шул арада

Йодрыктай шешеп чыкты.

Койма карый ачуланып
Бер сыңар күзе белән.
Ә бозау шат, бакчада бит
Тезеннән аның үлән.

«Уңган» кыз

Бәйрәм җитсә, бөтен дөнья
Төренә гел кызылга.
Уйлыйм, уйлыйм... Мин, ахрысы,
Бик акыллы кыз бугай.

Миңа дигән алъяпкычны
Утыра әби тегеп.
Үзе кебек эшләсен, ди,
Пычранмасын, ди кебек.

Көн буе таган атынам,
Атынам — һаман туймыйм.
...Әни миңа борчак төшкән
Күлмәк алырга уйлый.

Бөтен дөнья белә кебек
Җирдә шундый кыз барын...
«Үз бүләгең кайда?» —
дигәч,
Комач төсле кызардым.

Гармун

Кичә иске гармун таптым
Үзебезнең чормадан.
«Тимә аңа, — диде әби, —
Әй, кулың тик тормаган!

Күрәсеңме, картайган ул,
Тавышы да карлыккан.
Ничек шәп биетә иде —
Сора бөтен халыктан...

Бабаңны көтте сугыштан...
Бир гармунны, бир, улым.
Син бүтәне белән уйна —
Менә — синең гармуның».

Байлар Сабасы

Гүзәл Байлар Сабасы,
Килә мунча ягасы.
Бакчада үсә җимеш,
Монда халык, баскыч куеп,
Болытка менә, имеш.
Күктән төшкән кебек барсы:
Уен-көлке, җыр, көлеш.
Аю тунына ятып,
Төрек челеме тартып
Сөйләшәләр: «Һай яхшы
Сабаның токмач ашы!»
— Һай әйбәт, бигрәк әйбәт,
Болытлар ага әйдәп.
Нигә безгә трамвай,
Елмайганда күктә Ай?
Күзлим, дисәң, оҗмахны,
Күреп кит безнең якны,
Безнең күңелле чакны,
Безнең бәхетле чакны!
Байлар Сабасын Ходай
Сөеп-назлап яраткан,
Әйтерсең монда кешеләр
Әкият иленнән кайткан.

Сукмак

Елан кебек боргалана
Урманда сукмак.
Яңгырдан соң урман исен
Туймассың сулап.

Озата бара урман буйлап
Кояшлы каен.
Артка таба борылып карыйм,
Эт өргән саен.

Мин йөгерәм. Сукмак чаба
Каршыма җилләп.
Мөлдерәеп карап кала
Күз яшьле җиләк.

Чикерткәләр, бал кортлары...
Бар җирдә — күзләр...
Тирә-юньь тын. Бу халәткә
Кем генә түзәр?!

Чабам, чабам күл ягына
Шул тынлык аша.
Анда — чыр-чу, анда — шау-шу,
Анда — тамаша!

Эчтәлек

Барысын да яратам

Уенчыклар . . . .
Хыялый Мияубикә . . . .
Елаудан үзе туктады . . . .
Ни өчен? . . . .
Хуш, иске ел! . . . .
Гөрләвек . . . .
Өйдәге диңгез . . . .
Үпкәләгән . . . .
Йокла, энем! . . . .
Кояш кебек . . . .
Барысын да яратам . . . .
Минем сеңлем . . . .
Тегермән . . . .
Курыкмыйм . . . .
Санарга өйрәнгәндә . . . .
Өч рәсем . . . .
Тәрбияле малай . . . .
Хат . . . .
Кемнеке? . . . .
Карга белән кәҗә *(Мәсәл)* . . . .
Песи төш күргән . . . .
Кикрикүк! . . . .
Мәҗлес . . . .
Кысла . . . .
Саескан . . . .

Шаян җил

Йокы чүлмәге . . . .
Шаян җил . . . .
Кыш . . . .
Тизрәк кил . . . .
Язгы урман . . . .
Кояш нигә сөенгән? . . . .
Урманда . . . .
Гөлҗимеш . . . .
Безнең күңел — янар учак . . . .
Без — кояш балалары . . . .
Максат . . . .
Туган ягым . . . .
Сентябрьне көткәндә . . . .
Сәгать . . . .
Соңгы кыңгырау . . . .
Күпне күргән бүрек
(Тәрҗемәләр)

Ай *(П.Эйзин, чуваш шагыйре)* . . . .
«Ике»ле *(А. Васан, чуваш шагыйре)* . . . .
Кемнең эте юк?.. *(П. Руммо, эстон шагыйре)* . . . .
Балыкчы *(Эстон халык җыры)* . . . .
Апрель *(Р. Бородулин, белорус шагыйре)* . . . .
Канат *(С. Шамкушани, грузин шагыйре)* . . . .
Куяннар *(Ш. Чарыкулиев, төрекмән шагыйре)* . . . .
Чыпчык *(Я. Пиркулиев, төрекмән шагыйре)* . . . .
Күпне күргән бүрек *(В. Берестов, рус шагыйре)* . . . .
Мәсьәлә *(Х. Широв, төрекмән шагыйре)* . . . .
Урман иясе *(Р. Кутуй, рус шагыйре)* . . . .
Төнге экият *(Р. Кутуй)* . . . .
Әкәм-төкәм һәм мин *(Р. Кутуй)* . . . .
Үгез *(Р. Кутуй)* . . . .
Ике бабай *(Р. Кутуй)* . . . .
Әтәч *(Р. Кутуй)* . . . .
Көтүче *(Р. Кутуй)* . . . .
Челлә *(Р. Кутуй)* . . . .
Шәп тә соң! *(Р. Кутуй)* . . . .
«Уңган» кыз *(Р. Кутуй)* . . . .
Гармун *(Р. Кутуй)* . . . .
Байлар Сабасы *(Р. Кутуй)* . . . .
Сукмак *(Р. Кутуй)* . . . .

Литературно-художественное издание

Для младшего и среднего школьного возраста

Валеев Разиль Исмагилович

Ручеёк

Стихи

Казань. Издательство «Магариф». 2005
На татарском языке

Әдәби-нәфис басма

Кече һәм урта яшьтәге мәктәп балалары өчен

Вәлиев Разил Исмәгыйлевич

Гөрләвек

Шигырьләр

Редакторы *В. Г. Гомәрова*
Бизелеш редакторы *Л. С. Золондинова*
Техник редакторы һәм компьютерда
биткә салучысы *Л. И. Матвеева*
Корректорлары *А. М. Закирова, Л. Р. Гатауллина*

Рәсемнәрне компьютерда эшкәртүчесе *Л. Р. Вафина*

Оригинал-макеттан басарга кул куелды 20.07.05. Форматы 60ә84$^{1}/_{8}$. Офсет кәгазе.
«Букварная» гарнитурасы. Офсет басма. Басма табагы 7,44. Тиражы 3000 д. Заказ А-549.

«Мәгариф» нәшрияты. 420111. Казан, Бауман урамы, 19.
Тел./факс (8432) 92-57-48.
http: // magarif.kazan.ru
E-mail: magarif@mail.ru

ААҖ «Идел-Пресс» полиграфия-нәшрият комплексы. 420066. Казан, Декабристлар урамы, 2.